

merisch, aanzetten tot opgravingen in het Midden-Oosten die de pre-Bijbelse geschiedenis van Mesopotamië blootleggen.

De meest interessante hoofdstukken van het boek betreffen de hoofdstukken over de taalkunde. We zijn het met de auteur eens dat de patronen die de diachronische taalkunde, de zogeheten klankwetten van Jacob Grimm (p. 350), gevonden heeft hoogst opvallend zijn. Maar het is onduidelijk of hieruit de conclusie getrokken kan worden dat dit het ultieme bewijs is voor het postuleren van genetische taalfamilies, zoals de Indo-Europese taalfamilie. Wat verdacht is, is dat Grimm's klankwetten geen universele geldigheid bezitten en eigenlijk alleen voor Europese talen, Sanskriet en het Perzisch kloppen. Andere taalgroepen zoals de Oeraals-Altai'sche talen kennen nauwelijks klankwetten. Maar ook patronen die eruit zien als 'klankwetten' kunnen veroorzaakt worden door 'taalcontact' en hoeven derhalve niet direct op genetische relaties te duiden.

Bod's geschiedenis van de alfawetenschappen is vooral, hoe de auteur ook zijn best doet om de analyse in een mondiaal kader te plaatsen, toch in eerste instantie een West-Europese geschiedenis van de geesteswetenschappen. Wetenschappers uit Oost-Europa, zoals Roman Jakobson en Nikolai Trubetzkoy, de structuralisten van de Praagse school en Vladimir Propp, de theoreticus van de structuralistisch-generatieve sprookjestheorie, die wél een plek krijgen in dit boek zijn op één hand te tellen. Er zijn echter vele voorbeelden van Oost-Europese geleerden die in een nieuwe versie van dit kader weldegelijk behandeld dienen te worden. Vanwege het feit dat de Verlichting Oost-Europa later bereikte dan West-Europa en ook nog eens van boven werd opgelegd, trad de scheiding tussen de alfa- en bètawetenschappen daar eveneens later op. Vandaar dat men in Oost-Europa in de negentiende eeuw nog excentrieke *poly-maths* kan tegenkomen. In een geschiedenis van de alfawetenschappen mogen de Hongaarse geleerden uit Transsylvanië, vader (Farkas) en zoon (János) Bolyai niet ontbreken. De Bolyai's hebben in de eerste helft van de negentiende eeuw op vele terreinen van wat Bod alfa- en bètawetenschappen noemt baanbrekend werk verricht. János kraakt in 1823 op zijn 21e het parallellenpostulaat van Euclides om de basis van een nieuwe geometrie te leggen; hij gaat op latere leeftijd op zoek naar de 'perfecte' taal en schetst vlak voor zijn dood in 1860 de contouren van een alomvattend cognitief theoretisch kader. Precies het soort wetenschap dat Bod die met dit boek overtuigend pionierswerk heeft verricht voor ogen staat.

László Marác

Afdeling Europese Studies

Universiteit van Amsterdam

Obe Postma, *Veld, huis en bedrijf. Landbouwhistorische opstellen* (Hilversum: Verloren, 2010) 511 p. ISBN 978-90-8704-142-7. Uitgegeven door Philippus Breuker m.m.v. Meindert Schroor en Tineke Steenmeijer-Wielinga.

Is het zinvol om in 2010 een heruitgave te publiceren van het werk van een in 1868 geboren natuurkundige die pas na zijn vijftigste serieus historisch werk begon te publiceren? De uit Cornwerd afkomstige Obe Postma is tegenwoordig vooral bekend als dichter. Veel minder bekend is dat hij in de latere helft van zijn leven – hij bleef publiceren tot aan zijn dood in 1963 – bijzonder veel tijd en aandacht heeft gegeven

aan, vooral, de Friese plattelandsgeschiedenis. Dit resulteerde in een aantal (delen van) boeken, zoals het in 1952 (Postma was toen 84) gepubliceerde ‘Geschiedenis van de Friese landbouw’, dat wat betreft het gedeelte van voor 1700 van de hand van Postma is. Daarnaast heeft hij veel artikelen geschreven. Een deel van dit werk is nu heruitgegeven.

Postma’s kennis van de Friese archieven kent tot op heden geen weerga. Hij publiceerde over een breed scala aan onderwerpen en hij is op een aantal terreinen dan wel baanbrekend dan wel duidelijk de eerste geweest. In zijn werk valt in het bijzonder de aandacht voor het alledaagse op, of het nu gaat om de ziekten en het eten van kloosterlingen, de spinnewielen en de koeien in de boerderijen van de Friese boeren, of om die boerderijen zelf. Men leze de bijdrage ‘Over het Friese boerenhuis’. Hij is bij mijn weten ook de eerste historicus in Nederland, en wellicht internationaal, die massieve hoeveelheden boedelinventarissen en daaraan verwante gegevens zoals rekeningen gebruikte om het dagelijks leven in beeld te kunnen brengen – inclusief aandacht voor mentaliteiten, begraven, betalen en noem maar op. Zie de artikelen over de rekenboeken van het klooster Selwerd en het Hasker convent. Bijzonder boeiend is hoe hij beschrijft hoe de abt rond 1500 lange reizen naar Kampen, Deventer en Amsterdam moest maken om wijn, krenten, vijgen, zuidvruchten, peper, gember en dergelijke te kopen, terwijl rond 1580 deze producten zelfs in een stadje als Bolsward te koop waren.

Ook de grondigheid van het werk valt op, bijvoorbeeld in de studie naar de betekenis van termen uit de bronnen zoals “Truchstrinzende ritherne” (een soort mandelig gelegen graasrechten). De Nederlandse en (in dit geval) Duitse literatuur wordt grondig tegen het licht gehouden en een grote veelheid aan Friese en Groningse bronnen passeert de revue bij de analyse van dit begrip. Postma verdient in de historiografie meer aandacht dan hij tot nu toe gekregen heeft. Het werk van Voskuil en Van der Molen over het boerenhuis had zonder Postma een totaal ander karakter gehad. Jan de Vries leunt, wat mij betreft met onvoldoende bronvermelding, in zijn bekende boek over de Nederlandse landbouw voor Friesland zeer zwaar op het werk van Postma – tot citaten uit de beneficiaalboeken, tabellen en regionale indeling aan toe (zij het dat De Vries het citaat net wat uitgebreider geeft, de tabel een cijfertje laat verschillen en de regionale indeling iets aanpast). Recent kan ik wijzen op de invloed van Postma op mijn eigen boek over Friesland en, belangrijker, op het internationaal baanbrekende HISCIS-systeem van de Fryske Akademy dat voortbouwt op een retrospectieve methode die door Postma uitgewerkt is. Deze methode is mogelijk doordat het Friese kadaster in de negentiende eeuw een concordans maakte voor de kadastrale kaarten en de oude belastingregisters, die (met enig spuurwerk) terug te trekken zijn tot ongeveer 1500. Voor boedelinventaris-onderzoekers zou Postma een standaardverwijzing moeten zijn, helaas ontbreekt Postma in vrijwel alle studies op dit gebied.

Wat kunnen we nu nog van hem leren? Postma was een observator, die vanuit de bronnen het historisch leven beschreef en construeerde. Hij was daarbij – als natuurkundige – niet vies van getallen en berekeningen. Het sterkst komt dit tot uiting als hij in ‘Over de hoevevorming in de Friese zuidwestelijke kuststrook en op Ameland’ de uiterst ingewikkelde combinatie tussen in verschillende velden, percelen en eigendomseenheden vererfde bedrijven ontrafelt. Toch doet zijn werk voor de moderne historicus op het eerste gezicht wat gedateerd aan omdat Postma meestal niet vanuit uitgebreide probleembeschrijvingen en exacte vraagstellingen werkte. Wie wat zorg-

vuldiger leest ziet echter, op de bescheiden maar uitdrukkelijke manier die Postma eigen was, wel degelijk een duidelijke focus en vraagstelling in het werk. Ook in een boeiend, sterk brongestuurd stuk als 'een landmeter aan het werk', dat op het aantekenboek van een zestiende-eeuwse landmeter is gebaseerd, komt Postma's belangstelling voor de ontwikkeling van de veld- en bedrijfsindeling duidelijk naar voren. Daarmee wordt tegelijk een van de voor hedendaagse economisch-historici belangrijkste elementen uit het werk van Postma aangegeven: het biedt veel aanknopingspunten voor gedachtenvorming over marktontwikkeling, modernisering en institutionele verandering zoals het Brenner-debat. Waarbij Postma overigens wijst op consolidatie van bedrijven in de slechte decennia rond 1700, in plaats van in goede tijden! De ontwikkelingen in de zuidwesthoek van Friesland laten op dat gebied geen misverstand bestaan. Minder aanknopingspunten zijn er voor groeigerichte studies. Voor elke historicus is het uiterst zinvol om de beschrijvingen van het alledaagse leven zoals we die in deze bundel, maar ook in nog andere publicaties vinden, te lezen. Modernistische, abstracte vraagstellingen gebaseerd op hedendaagse academische vertogen kunnen zinvol zijn, maar de mensen moeten nooit te ver uit het oog verloren worden. Al met al kan de beginvraag bevestigend worden beantwoord.

Merijn Knibbe

Hogeschool Van Hall Larenstein, Leeuwarden

Mark Häberlein en Christof Jeggle (eds.), *Praktiken des Handels. Geschäfte und soziale Beziehungen europäischer Kaufleute in Mittelalter und früher Neuzeit* (Konstanz: uvk Verlagsgesellschaft mbH, 2010) 687 p. ISBN 978-3-86764-203-3.

Deze lijvige, Duitstalige bundel is gewijd aan een onderwerp dat sinds een aantal jaren volop in de schijnwerpers staat: de rol van sociale netwerken in de middeleeuwse en vroegmoderne handel. De redacteurs stellen in hun inleiding dat de huidige stand van het onderzoek naar handelspraktijken in de middeleeuwen en vroegmoderne tijd zich kenmerkt door een grote mate van differentiatie en specialisatie in thematiek en methoden. In deze bundel willen zij van deze verscheidenheid een beeld geven. De kern van de bundel bestaat uit bijdragen gepresenteerd tijdens een tweetal congressen van de *Irseer Arbeitskreis für vorindustrielle Wirtschafts- und Sozialgeschichte* over handelspraktijken in respectievelijk de lange afstands- en zeehandel (2004) en de lokale en regionale handel (2005). Enkele andere artikelen zijn als aanvulling toegevoegd. De in totaal 24 bijdragen zijn verdeeld over zes thema's: de lange afstandshandel, koopmanspraktijken in de late middeleeuwen, informatie en communicatie, familie-relaties en sociale netwerken, regionale handel en detailhandel, en minderheden in de vroegmoderne economie.

De bundel biedt inderdaad een veelzijdig beeld van de organisatie van de handel in de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd. Te prijzen valt dat er ruim aandacht wordt besteed aan de regionale en lokale handel en de handel op het platteland, in vergelijking met de internationale handel nog steeds onderbelichte onderwerpen. Ook te prijzen is het veelzijdige bronnengebruik: behalve van koopmansboekhoudingen en correspondentie is ook gebruik gemaakt van belasting- en tolregisters, gildeböeken, rechtbankverslagen en huwelijksregisters. Cecile Holberg baseert haar bijdrage over Duits-Venetiaanse handelsbetrekkingen in de vijftiende eeuw zelfs grotendeels op een